

Vicko Kapitanović

OSTVARENJA, ISKUSTVA I PUTOVI LITURGIJSKE OBNOVE

Konstitucija o liturgijskoj obnovi »*Sacrosanctum Concilium*« prvi je plod II. vat. sabora. Otvorila je vrata neslućenom razvoju duhovnog i crkvenog života. Taj je život kroz dvadeset godina bujao i rastao i pokazuje izgled daljnjeg napretka.

Dvadeseta obljetnica objavljivanja Konstitucije potakla je ispitivanje na različitim razinama, što se ostvarilo, što bi još trebalo ostvariti i u kojem bi pravcu trebalo usmjeriti daljnju liturgijsku obnovu.

1) Rimski kongres predsjednika i tajnika

Najznačajniji skup koji se pozabavio liturgijskom obnovom održao se u Rimu 23. — 28. listopada 1984., a prisustvovali su mu predsjednici i tajnici nacionalnih liturgijskih vijeća iz svih krajeva svijeta. Velik je to događaj za povijest bogoslužja u Katoličkoj crkvi. Pa premda su neki podaci o njemu već objavljeni, iz pera sudionika sastanka, u Glasu koncila, ispuštajući iz vida te detalje, pokušat ćemo čitateljima predočiti ne toliko tok sastanka i rada koliko djelokrug, ostvarenja i pravac liturgijske obnove kako su ih ocrtali predstavnici pojedinih jezičnih skupina božjeg naroda i ono što o obnovi misli papa Ivan Pavao II.

Na kongresu je pročitano više od četrdeset izvještaja o liturgijskoj obnovi u različitim dijelovima svijeta. Ti su izvještaji sastavljeni na temelju upitnikâ koje je Kongregacija za bogoštovlje dostavila nacionalnim liturgijskim vijećima. Odgovori pojedinih vijeća priređeni su zatim u tzv. »sinteze« na razini pojedinih govornih područja ili za više susjednih zemalja. Izvještaji hrvatskog i slovenskog liturgijskog vijeća uvršteni su u »sintezu« sa ostalim slavenskim i s neslavenskim baltičkim izvještajima. »Sinteze« su zatim umnožene i porazdijeljene sudionicima kongresa, a pojedinu »sintezu« je počitao pred sudionicima jedan od biskupa odnosno govornog područja.

O prikladnosti takve metode rada bilo je na kongresu i nedoumica. Tako je npr., nakon saslušanih devet sinteza na kraju prvoga dana, jedan od australskih biskupa izazvao pljesak pitanjem nije li bilo besmisleno sazvati više od 200 biskupa i tajnika iz čitavog svijeta i zatim im čitati tekstove koje su i sami kod kuće mogli pročitati. Nije li bilo bolje u skupinama i na plenumima raspravljati o pitanjima koja se svih tiču.

Slika koja je izrasla iz mozaika izvještaja cijeloga svijeta, koju bi možda malo koji biskup ili tajnik imao strpljivosti sam »slagati« pokazala je opravdanost zacrtanog programa. U izvještajima predstavnika osjećalo se zadovoljstvo nad već postignutim uspjesima u obnovi i izbijale su zabrinutost i nada zbog problema i rješenja koji se već ponegdje otvaraju kao pupovi na bujnoj stabljici.

Nemamo namjeru u ovom osvrtu opisivati u potpunosti ni rješenja ni probleme. Pokušat ćemo čitateljima predstaviti samo neke misli i sažetke iz izvještaja predstavnika pojedinih jezičnih skupina iz evropskih zemalja, izdvajajući ponajviše rješenja i probleme koji donekle imaju sličnost s našom pastoralno-liturgijskom problematikom, ali ne izostavljajući ni one koji su oprečni, ne samo zbog točnosti informacije nego i zbog toga da bismo se učili i na tuđim iskustvima i izbjegli slabe posljedice brzopletnih pothvata.

2) Obnova prema iskazima nacionalnih vijeća

U liturgijskoj obnovi *na francuskom jezičnom području* u Evropi učinjeno je mnogo (prevedene su liturgijske knjige, osnovani liturgijski centri, vijeća i ekipe, obnova se provodila brzo) ali ostao je čitavi niz otvorenih problema. Kod krštenja i vjenčanja pojavljuje se ritualizam zbog nedostatka vjere onih koji traže te sakramente. Problemi izniču i u izboru i odgoju svećenika pa se nameću potrebe da se neke liturgijske službe povjere ženama. Vjernicima nedostaje kulture u kojoj bi se liturgijska shvaćanja mogla razvijati pa je zbog toga teško i govoriti o prilagodbi liturgije kulturi. Francuska evropska jezična skupina predložila je Kongregaciji za bogoštovlje tri prijedloga: veću slobodu u tekstovima i obredima; nove oblike izražavanja u slavljenjima (audiovizuelna sredstva, pokreti tijela, ukras, snimljena glazba) i stvaranje središta za »izvanrednu« inicijaciju u liturgiji.

Izvještaj s *njemačkog govornog područja* uglavnom se ograničio na probleme i želje. Među probleme spada sve slabije prisustvovanje vjernika nedjeljnoj misi, kriza sakramenta ispovijedi, mehaničko obavljanje liturgijskih čina, nedovoljna priprava za sakramente, poteškoće sa tzv. »neodobrenim pričestima« (ungeprüften Komunion), inflacija riječi u liturgijskim slavljenjima itd. Među željama koje su upućene Kongregaciji

spominju se: bliži kontakt Kongregacije s pojedinim Crkvama (Teilkirchen), pastoralna potreba jednog jedinstvenog reda mise za sve slučajeve tzv. *ordo simplex*, izdavanje još nedogotovljenih liturgijskih knjiga, internacionalizacija Kongregacije za bogoštovlje i neke druge želje. (Usp. *Gottesdienst*, 18/1984, 23, 177-180.)

Na *engleskom govornom području* u Evropi liturgijska je obnova primljena oduševljeno u Irskoj, dok je u Engleskoj, Walesu i Škotskoj oduševljenje bilo slabije a ponegdje se pokazao i otpor. Laici su općenito uključeni u liturgijsku službu a nameće se i problem sudjelovanja ženâ kod oltara.

U *Nizozemskoj i flamanskom dijelu Belgije* liturgijska je obnova donijela plodove ali i prilične probleme i zabune. Sve su liturgijske knjige prevedene. Službeni je prijevod nizozemski u obje spomenute zemlje. Rimski kanon ima dva prijevoda a drugi kanon čak tri prijevoda. U tim je zemljama naglašena sistematska kateheza dok je liturgijska kateheza ostala u sjeni. U liturgijskim slavljinama vlada prilično široka sloboda. Pričest na ruku je postala toliko uobičajena da bi se skoro nemoguće bilo povratiti na prethodnu praksu. Glazbeni se repertoar povećao novim kompozicijama i preuzimanjem od Reformirane crkve. Uza sve to vjera odraslih je takva da se postavlja pitanje ne bi li nedjeljom bilo korisnije slaviti samo slavlje riječi nego euharistiju. Vjernici ne sudjeluju aktivno u slavljenju mise. Mnogi čitavo vrijeme sjede. Laici predsjedaju nedjeljnim slavljinama samo u jednoj biskupiji na sjeveru Nizozemske. Ponekad, u Nizozemskoj, ali rijetko, laici i krštavaju. Dogodi se, ali još rijeđe, da predsjedavaju i slavlju ženidbe i to neovlašteno. Veoma često dijele pričest. Ženske uglavnom obavljaju službu čitača i pjevačice ali i druge službe kao i muškarci. Posebne poteškoće pričinjava privatno bogoslužje pokore, pa se postavlja pitanje ne bi li se moglo pomišljati na godišnje svečano slavlje pokore u svetom tjednu, budući da je i osobno obraćenje plod općenitog i svečanog navještaja milosrđa Božjega. Zapaža se također i potreba drukčijeg obreda bolesničkog pomazanja za bolesnike koji ne mogu primiti popudbinu. A postavlja se i pitanje ne bi li laici mogli posluživati taj sakrament.

U nijednoj od *skandinavskih zemalja* (Norveška, Švedska, Finska i Danska) nisu još prevedene u potpunosti liturgijske knjige. To ometa i razvoj liturgijske duhovnosti koju se pokušava razvijati na teološkim temeljima. Pučka pobožnost, tu i tamo, pomalo opada, pa se pridaje velika važnost misama koje se slave u pojedinim obiteljima. Laici imaju u liturgiji važnu ulogu i nju im se nastoji još više proširiti.

Na *Pirinejskom poluotoku* Španjolci, Katalonci, Baski i Portugalci nisu u liturgijskoj obnovi na istoj razini, ni što se tiče liturgijskih izdanja ni provedbe liturgijske obnove. Svi pokušavaju da usklade liturgiju

i pobožnosti koje su kod njih raširene, naročito procesije i hodočašća. Osim što izvanredno dijele pričest, laici, inače, malo sudjeluju u liturgijskim službama, pa bi trebalo uspostaviti laičke službe i označiti službu žena kod oltara. Osjeća se i potreba da se posveti više brige liturgijskoj i liturgijsko-glazbenoj kulturi laikata.

U *Italiji* liturgijskih knjiga i priručnika ima u izobilju. Vjernike se nastoji uvesti u liturgiju prema načelima koja su nadahnula liturgijsku obnovu. Uz to se nastoji što bolje pripremiti pastoralne radnike i liturgijske programe provjeriti u praksi. Posebna se pažnja pridaje pučkoj pobožnosti. Liturgija i kateheza idu pod ruku. U svetištima se djeluje u tri pravca: na prikladnom uređenju prostora, izboru pučkih pjesama i usmjeravanju pobožnih vježaba prema liturgiji. Prilično je raširena služba laika u slavljenju euharistije. Laike se nastoji uključiti i u pastoral bolesnika i uzetih te u pastoralno djelovanje u osobnim kontaktima. Osjećaju se poteškoće u prilagodbi obreda inicijacije djece i odraslih i obreda pokore kod pokorničkih procesija i hodočašća.

Na malenoj *Malti* situacija je doslovno označena kao siva, ali bi se, barem se tako čini, u usporedbi s mnogim drugim zemljama moglo reći da je prilično dobra. Ta mala zemlja ima sve liturgijske knjige na malteškom osim Reda krštenja odraslih koji je preveden ali još nije odobren. Nakon liturgijske reforme različite su pobožne vježbe zapuštene ali ih se ponovno nastoji oživjeti. Zanimljivo je da u toj zemlji prema izjavi biskupa Josepha Lupija zabunu i razidiobu unose karizmatičke grupe koje teže da se zatvore u svoj krug i napuštaju župske zajednice.

Problem liturgijske obnove u *Grčkoj* prilično je težak. Radi se o maloj zajednici latinskog obreda koja broji svega 45000 vjernika. Problem se nameće već kod prevođenja tekstova na narodni jezik i kod izbora terminologije jer Pravoslavna crkva nije preuzela u liturgiji novogrčki. Problem je pronaći sredstva u tako maloj zajednici za izdavanje knjiga. I dalje, problemi na svakom koraku.

I našim susjedima *Mađarima*, u liturgijskoj obnovi, priličnu poteškoću stvara nedostatak liturgijskih knjiga. Prema izjavi biskupa Gyule Szakosa, knjige su prevedene na mađarski, ali su samo neke odobrene od Svete Stolice i tiskane. Čak i misal ima samo privremeno odobrenje. Budući da mlađi kler poznaje latinski jezik sve slabije, nije nikakvo čudo da se potreba za liturgijskim knjigama na živom jeziku osjeća sve jače. U liturgiji sudjeluju bolje i više zrelije generacije. Vjernicima su posebno drage razne pobožnosti i hodočašća. Sve se više osjeća potreba da se u službu kod oltara uključe i žene, premda one već sudjeluju u službi čitanja i prinošenju darova. Rekao bih da se osjeća čak i izvjesna nostalgija za latinskim jezikom (kojim su se Mađari u državnim poslovima služili sve do prošlog stoljeća, a u Crkvi se svećenici još i danas isključivo služe u molenju časoslova, koji još nije preveden

na mađarski), pa su Mađari predložili Kongregaciji da bi se *Oče naš* molio na latinskom po čitavom svijetu, a možda i grčki *Kyrie* i latinski *Agnus Dei*, da bi se na taj način izrazilo jedinstvo vjernika.

»Sintezu« o liturgijskoj obnovi u *slavenskim i baltičkim zemljama* iznio je pomoćni wroclawski biskup Tadeus Rybak. Za tu je »sintezu« korišten i izvještaj s hrvatskog jezičnog područja koje su zastupali pročelnik biskup dr. Alfred Pichler i tajnik prof. dr. Vladimir Zagorac. Biskup Pichler održao je na kongresu i jednu homiliju. Nažalost izvještaj za hrvatsko jezično područje nismo mogli dobiti a podaci koji su izneseni u »sintezi« škrti su i kratki i ne očituju smjernice ni pravac kamo bi liturgijsku obnovu trebalo dalje usmjeriti. Mislimo, ipak, da će mnoge čitatelje ta »sinteza« zanimati pa je donosimo prevedenu u cijelosti prema vatikanskom glasilu *L'Osservatore Romano*.

»Da bi se shvatilo stanje liturgijske obnove u tim zemljama, treba imati na umu njihovu tradiciju i njihov položaj. Dubinski otvoreni i vezani uz zapadnoevropsku kulturu, do drugog svjetskog rata, upijali su i liturgiju i druge oblike pučke religioznosti s odgovarajućom izražajnošću. S ratom i nadasve poslije njega, s poteškoćama saobraćaja i s ograničenjima koje su političke vlasti uspostavile i unutar pojedinih zemalja, čuvanje vjerske tradicije izgledalo je za Crkvu sigurnosna brana. Odatle zastoje u prihvaćanju liturgijske obnove koja je, prema vijestima koje su stizale sa Zapada, izgledala kao nešto razjedinjavajuće i kao napuštanje tolikih starih vrednota pučke pobožnosti. Takvo je zaokasnjavanje, ipak, imalo pogodnost da se kler i narod bolje pripravi. Danas je provođenje liturgijske obnove u punom jeku iako traju ograničenja za objavljivanje pomagala i samih liturgijskih knjiga.

Liturgijske su knjige u potpunosti objavljene u Jugoslaviji (na hrvatskom i na slovenskom) i priprema se drugo izdanje misala, lekcionara i časoslova. U Čehoslovačkoj nisu objavljeni neki djelovi obrednika. U Poljskoj su tiskani različiti djelovi obrednika i prvi svezak brevijara. U tisku je drugi svezak brevijara i misal. U Letoniji je objavljen obrednik sakramenata i nedjeljna i svagdanja čitanja. Ostale su knjige u pripremi ili čekaju tiskanje. U Čehoslovačkoj se radi, premda se susreću ozbiljne poteškoće zbog nedostatka prijevoda Svetog pisma koji bi bio prikladan za liturgiju.

U priređivanju liturgijskih knjiga provodile su se prilagodbe čuvajući neke vlastite tradicije.

U Poljskoj se liturgijske knjige prikazuju kleru i pastoralnim radnicima na posebnim skupovima, a biskupi ih vjerenicima popraćaju s pastoralnom poslanicom. Posebna se važnost pridaje odgoju klera i laika i pripremi pomagala za liturgijska slavlja i za katehezu. Homilija se zbog prilika često

zamjenjuje sa sistematskom katehezom. I nadalje se učvršćuju pučka religioznost i oblici pučkih pobožnosti. Ta se religiozna baština nastoji sačuvati i uskladiti s liturgijom.

Sudjelovanje je laika u liturgiji veoma živo u pjevanju, u odgovorima, u čitanju i služenju, ali laici nemaju predsjedavajućih uloga izuzevši u slavljima pobožnih vježaba« (L'Osservatore Romano, speciale, 29.-30. X. 1984., str. VI.)

Bio je to letimičan pogled na ostvarenja, iskustva i putove liturgijske obnove u evropskim zemljama na temelju izvještaja nacionalnih liturgijskih vijeća. Kao što se vidi, stanje je dosta šaroliko. Ta bi šarolikost izgledala još veća kad bismo uz Evropu promotrili i druge kontinente.

Već je sudionicima na II. vat. saboru bilo jasno da se obnova neće moći svugdje jednako provoditi i da će se trebati prilagođavati različitim kulturama i shvaćanjima. Dapače, na određen način treba je prilagodivati čak i shvaćanju u pojedinim župama, kako bi bogoslužje postalo shvatljivo svakom vjerniku. Ili još bolje rečeno, kako se izrazio predstavnik evropskog francuskog govornog područja, trebali bismo našu kulturu i našu povijest približiti povijesti spasenja.

3) Opći pogled na obnovu i smjernice Ivana Pavla II.

Možda bi se cjelovitosti pojedinih izvještaja liturgijskih nacionalnih vijeća mogle postaviti zamjerke. Možda bi zamjerke mogli uputiti i samom radu skupa. Ali uza sve nedostatke koji prate takav rad, liturgijska su nacionalna vijeća učinila veliki dio posla, i zahvaljujući njihovu zalaganju mogla se na kongresu stvoriti određena slika o stanju i doseg u liturgijske obnove.

Tu sliku stanja, i smjernice za daljnji razvoj iznio je Papa u svom govoru prigodom spomena dvadesete obljetnice konstitucije »*Sacrosanctum Concilium*«. Između ostalog Papa je na kongresu rekao:

»3. Dvadeset godina poslije objavljivanja konstitucije »*Sacrosanctum Concilium*« dopušteno se upitati kakva je stvarnost liturgijske obnove koju je ona započela. Na to pitanje vi ste pokušali ovih dana dati koliko je moguće objektivan i iscrpan odgovor.

U svijetlu vaših svjedočanstava i uvažavajući također različita istraživanja koja su prethodno provedena, može se bez sumnje ustvrditi da je čitava Crkva latinskog obreda, bilo zajednice ili pojedinci, općenito dobro prihvatila liturgijsku obnovu. Posebno se cijeni uvođenje narodnih jezika i pojednostavljenje obreda koji su vjernicima omogućili da bolje shvate ono što se za njih ili u njihovo ime proglašava ili odvija uz oltar.

Može se sa zadovoljstvom istaknuti da su ondje gdje su odgovorni uspostavili dobro katehiziranje o temeljnim predmetima koji se trajno ponavljaju u liturgijskim slavljinama – kao povijest spasenja, pashalno otajstvo, savez, različiti načini Kristove prisutnosti u bogoslužju, Kristovo svećeništvo, ministerijalno i sveopće svećeništvo itd. – vjernici mogli osjetno napredovati u shvaćanju sadržaja vjere uzimajući to kao poticaj za kršćansko sazrijevanje koje se u današnjim socijalnim i kulturnim prilikama sve više i sve hitnije zahtijeva.

Drugo je značajno obilježje bogato i raznoliko hranjenje Božjom riječju. Ono ima ulogu da na dugu stazu ostavi duboki utisak u duši i u životu slušatelja. Ne smije se zaboraviti ni porast djelotvornog sudjelovanja laika u bogoslužju, pa i u vršenju ministerijalnih zadataka koji su nekada bili rezervirani »klericima«. Naknadno izdavanje brojnih dokumenata, koji pojašnjavaju propise konstitucije Sacrosanctum Concilium i daju upute kako treba provoditi obnovu, i postupno objavljivanje različitih liturgijskih knjiga utjecali su i plodonosno utječu ne samo na oživljavanje zanimanja za liturgiju nego i na shvaćanje liturgije i na duhovni užitak u nijansama euhološkog izražavanja. Može se dakle reći da je u dvadeset godina napravljen veliki pomak.

4. Ali skupa s dobrim pojavama treba uzeti u obzir i slabe. Bilo je i ima pojedinaca i skupina koji su se opirali i još se opiru, koji su od početka s nepovjerenjem prihvatili liturgijsku obnovu i cjelokupni tok saborskih radova. S druge, pak, strane ima ih koji, nezadovoljni s postignutim uspjesima, uvode samovoljne liturgije koje unose pomutnju i nesnalaženje među narod.

Ima nekih grupa koje misle da im je dozvoljeno da stvaraju vlastite liturgije lišene, s obzirom na trajanje i na način na koji se slave, one ravnoteže koje se uvijek pridržavala i propisno se pridržava crkvena liturgija. One zaboravljaju da liturgija po svojoj naravi pripada čitavoj crkvenoj zajednici i da pastiri i vjernici trebaju djelovati složno da se na tako važnom području sve odvija u skladu sa smjernicama Crkve.

5. To što sam dosada izložio navodi me da potkrijepim nekim uputama da liturgijska obnova dosegne u potpunosti ciljeve zbog kojih je započeta i da bi ovaj susret pružio što iscrpniji odgovor iščekivanjima.

Prvu mi smjernicu nadahnjuje br. 14 konstitucije »Sacrosanctum Concilium« [..]

Odatle treba započeti: od liturgijskog odgoja i obrazovanja klera, napose mladih sjemeništara, pod teološkim, povijesnim, duhovnim, pastoralnim i pravnim vidom (SC, 16). Liturgijske knjige i dokumenti koji u njih uvode: apostolske konstitucije, predgovori, opće uredbe najprikladniji su tekstovi za studij i razmišljanje u tom odgoju i obrazovanju.

Naravno taj se odgoj i obrazovanje mora razvijati – a to je druga smjernica – u znaku vjernosti koja se zasniva na dubokom uvjerenju da je liturgija ustanovljena od Crkve i da kler i vjernici nisu vlasnici nego poslužitelji. Takva vjernost predviđa i otvaranje i raspoloživost prilagođavanju koje Crkva dopušta i potiče kada je u skladu s osnovnim liturgijskim načelima i kada ih zahtijeva »kultura« pojedinog naroda.

U tom svjetlu – a to je treća smjernica – može biti dopušteno u određenim uvjetima, prema naznakama liturgijskih knjiga, ono pravilno shvaćeno stvaralaštvo koje u predviđenim obredima i vremenu privlači pažnju i oživljava sudjelovanje vjernika s obrascima koji neposredno odgovaraju zajednici koja slavi bogoslužje. Nikada se, ipak, ne smije zaboraviti da pravo stvaralaštvo nastaje u okrilju Crkve i u prepuštanju »stvorcu Duhu« kome treba u slavlju otvoriti srce i dušu.« (L'Osservatore Romano, 123/1984, n. 251 [37.743], 29-30. listopada 1984, str. II.)

LITURGIJSKO — PASTORALNE VIJESTI

Dopunske odredbe partikularnog kanonskog prava

Sabor Biskupske konferencije Jugoslavije na svom plenarnom zasjedanju 9.-11. listopada 1984. izglasao je dopunske odredbe uz neke kanone Crkvenog zakonika, koje je sveta Stolica odobrila 17. studenoga 1984. Odredbe stupaju na snagu 1. siječnja 1985. Ovdje donosimo odredbe uz kan. 1067 i 1246, §2:

Kan. 1067 – 1. Zaručnici se za vjenčanje redovito trebaju javiti vlastitom župniku bar mjesec dana prije vjenčanja.

2. Vlastiti je župnik dužan ispitati zaručnike i izvršiti sve izvještaje prema obrascu odobrenom od Biskupske konferencije Jugoslavije.

3. Sklapanje ženidbe treba oglasiti jedanput usmeno ili pismeno u župi ili župama gdje zaručnici imaju prebivalište ili boravište. Oglašava se nedjeljom ili blagdanom na misi ili kod drugog bogoštovnog čina na kojem se okuplja župna zajednica. Pismeni oglas treba izvjesiti na prikladnom mjestu uoči nedjelje ili blagdana i ostaviti ga izvješanim bar tri dana.

4. Ordinarij može osloboditi od oglasa iz opravdanog razloga.

5. Ordinarij može odrediti da spise prije vjenčanja pregleda on ili od njega ovlaštena osoba.

6. Ako se zaručnici iz nekog razloga žele vjenčati izvan vlastite župe, župnik im, nakon što je izvršio sve navedeno pod 1 do 5, izdaje Otpusnicu za vjenčanje, u kojoj se tvrdi da je izvršeno sve navedeno pod 1 do 5 i uz koju ih može vjenčati svaki ovlašten vjenčatelj.

7. Ako zaručnici zamole vjenčanje kod župnika izvan vlastite župe, a bez Otpusnice vlastitog župnika, taj ih župnik može vjenčati, ali mora u smislu kan. 1115 imati dozvolu mjesnog Ordinarija ili njihova župnika i izvršiti sve pod 1 do 6.

Kan. 1246, § 2 – Kao zapovijedani blagdani slave se: Rođenje Gospodina našega Isusa Krista (Božić), svetkovina Tijela i Krvi Kristove (Tijelovo), Uznesenje svete Bogorodice Marije (Velika Gospa) i Svi Sveti. Ostali se blagdani slave kao nezapovijedani na vlastiti dan.